

BY, MARSK OG GÆST

By, marsk og geest 25

Kulturhistorisk tidsskrift
for Sydvestjylland

Forlaget Liljebjerget 2013

Indhold

By, marsk og geest er fagfællebedømt i henhold til Forsknings- og Innovationsstyrelsens retningslinier.	Forord af Flemming Just s. 07
Redaktion: Mette Højmark Søvsø, Søren Mulvad, Bo Ejstrud, Gudrun Gormsen, Flemming Just, Niels Algren Møller, Morten Søvsø.	<i>Michael Alrø Jensen</i>
Layout: Kirk & Holm.	Udgravningerne i Sct. Nikolajgade – Nyt om Ribes markedsplads i det 9. og 10. århundrede s. 09
Tryk: PE-offset	The excavations in Sct. Nicolaj Street – New results from Ribe’s marketplace during the 9th and 10th century s. 26
Copyright: 2013 Forlaget Liljebjerget	<i>Lisbeth Imer, Maria Knudsen og Morten Søvsø</i>
Liljebjerget er Sydvestjyske Museers forlag. Det blev oprettet i 1997 til minde om og med testamentariske midler fra Ellen og Christian Almhede.	Ribe-stenen s. 29
Forlagets navn rækker tilbage til Anders Sørensen Vedel. Han udgav i årene 1591–92 otte bøger, der var „Prentet paa Liliebierget udi Ribe“. Om disse bogudgivelser og trykkeriet se By, marsk og geest 10, 1998.	The Ribe Runestone s. 38
ISBN 978-87-89827-40-7 ISSN 0905-5649	<i>Katrine Berg Pedersen</i>
Illustration på forsiden: Højmiddelalderens grave på Lindegården i Ribe, s. 65.	1200-tallets ærkebisperstridigheder i lokalt perspektiv – Ribebisperne under opgøret mellem kirke og konge s. 41
Illustrationer på bagsiden: Blymodel til spænde, se s. 16, ribestenen, se s. 31, skånemarkedet, se s. 53, plankekiste fra Lindegården, se s. 67, familien Hyphoff i silhouet, se s. 80.	The archbishop’s conflicts during the 13th century viewed from a local perspective – Ribe’s bishops during the clashes between the church and king . s. 60
Redaktionen har så vidt muligt forsøgt at respektere ophavsrettighederne til bogens illustrationer. Føler nogen deres ophavsrettigheder krænket og gør berettigede krav gældende, vil de naturligvis blive honoreret.	<i>Bente Grundvad</i>
	Højmiddelalderens grave på Lindegården i Ribe s. 63
	The High Middle Age burials from Lindegården in Ribe s. 72
	<i>Jan Tuxen</i>
	En silhuetør kommer til byen – identifikation af en samling silhuetportrætter s. 75
	A silhouette artist comes to town – the identification of a silhouette portrait collection s. 86

Forord

I 1989 udkom det første nummer af *By, marsk og geest*. Undertitlen var *Årsberetning 1988*. Den antikvariske *Samling i Ribe*. Hovedtitlen blev valgt, fordi byen, marsklandet og det lidt højere liggende gestland var museets arbejdsmark. Undertitlen var ikke så præcis, for beretningsdelen indsnævrede sig til en enkelt side med en oversigt over ansatte og økonomien. I stedet for en årsberetning var der derimod fra begyndelsen tale om at publicere videnskabelige artikler præget af stor indsigt og med et naturligt fokus på byarkæologi. Her havde Ribe jo netop i 1970'erne og 80'erne bragt sig afgørende i front i Danmark, bl.a. med fundet af det allertidligste Ribe fra begyndelsen af 700-årene.

Forsiden bar et billede af den enøjede og vise Odin, og bagsiden en gengivelse af et andet fund, nemlig en fransk falkonér fra 1300-tallet. Så havde både vikingetiden og middelalderen hver fået sin del, og meget passende var det også både Stig Jensen og Per Kristian Madsen, der stod som underskrivere af forordet. De ville med det ny skrift gerne skabe en levedygtig tradition med vægt på det faglige indhold, „for vi tror på, at museumsarbejdet og forskningen er uløseligt forbundne“.

Nu er vi kommet til 25. årgang af *By, marsk og geest*, og man kan i høj grad konstatere, at den linje, som de to initiativtagere for et kvart århundrede lagde, har været fulgt lige siden. Som et resultat heraf er årbogen nu optaget på Forsknings- og Innovationsstyrelsens såkaldte autoritetsliste, hvor anerkendte tidsskrifter kan optages efter vur-

dering af en faggruppe. Det er det eneste tidsskrift udsendt af et museum, som er optaget på listen, og det forpligter naturligvis. Det kræver en omhyggelig fagbedømmelse, og at tidsskriftet til stadighed er attraktivt at skrive i, også for fagfolk uden for Sydvestjyske Museer.

Med en forestående 25. årgang på vej har der været en god anledning til at stoppe op og evaluere indhold og form. Det har ført til, at vi nu har givet *By, marsk og geest* et helt nyt layout, der afspejler et nutidigt designsprog. Indholdsmæssigt har vi valgt at styrke fagligheden endnu mere. Hidtil har *By, marsk og geest* været en årbog for Sydvestjyske Museer. Nu gør vi det til et decideret tidsskrift med undertitlen *Kulturhistorisk tidsskrift for Sydvestjylland*. Samtidig har vi udvidet redaktionen med gode kolleger fra nabomuseer, og vi har også styrket fagfællebedømmelsen, således at der nu er tale om dobbelt-blind bedømmelse, dvs. at de eksterne bedømmere ikke kender forfatterens identitet og omvendt. Fagligt fokus bliver arkæologiske og historiske artikler omhandlende perioden før ca. 1850.

Samtidig hermed begynder Sydvestjyske Museer at udgive en populærvidenskabelig årbog med titlen *Levende viden*. Det vil bringe historier fra hele Esbjerg og Fanø kommuner og omfattende alle tider.

Vi håber, læserne vil tage godt imod det 'nye' *By, marsk og geest*.

Flemming Just
Museumsdirektør

Højmiddelalderens grave på Lindegården i Ribe

Af Bente Grundvad

Der er efterhånden undersøgt en del af middelalderens kirkegårde i Danmark. En af de seneste kirkegårdsudgravninger blev foretaget på en brandtomt syd for domkirken i Ribe.¹ Området kaldes Lindegården, hvilket referer til den processionsomgang som lå her fra omkring 1425–1738, og indenfor hvis mure der engang skal have stået et stort lindetræ. Her blev der i sommeren 2008 og fra 2011–2012 udgravet 608 skeletter. Dateringen af gravene strækker sig fra perioden ca. 850 til 1805 og de ligner i form og hovedtræk hinanden. De 169 højmiddelalderlige grave skiller sig dog markant ud i kraft af nogle specielle kistetyper. Kisteformer som tremmekister, hovedstenskister og murede grave er kendt fra andre udgravninger, men de skikke som ligger bag deres udformning har hidtil ikke fået megen opmærksomhed. Med udgangspunkt i Lindegårdens højmiddelalderlige kister, vil skikken og den religiøse tanke bag gravtyperne i det følgende blive diskuteret.

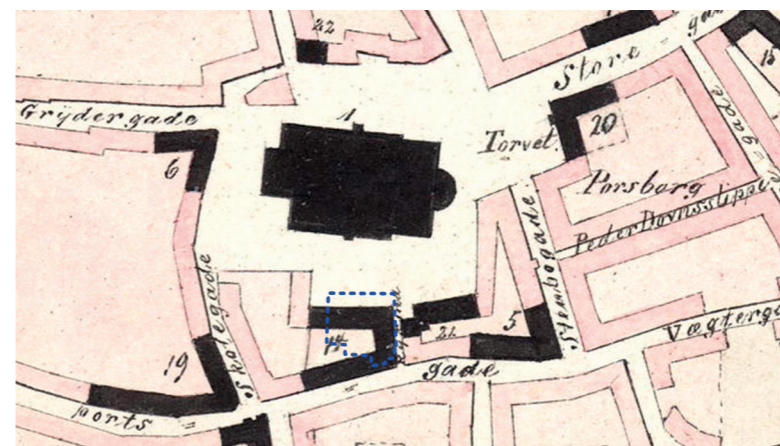

Fig. 1

Kort over Ribe. Syd for domkirken er lindegårdsudgravningen angivet med blå stipling.

A map of central Ribe. The Lindegården excavations are marked with a blue dashed line.

Middelalderens begravelser

En af de ting der fyldte mest i middelaldermenneskets liv, var døden. Det var ikke frygt for døden, men mere spørgsmålet om, hvordan man på bedst mulig måde kom igennem skærsilden og ind i himmeriget. Livets gerninger ville på

dommedag blive opsummeret, når det endeligt skulle besluttes, om man skulle den ene eller den anden vej. Gode gerninger i dagligdagen, bøn, omsorg for de fattige og syge, donationer til kirken samt begravelse af de døde var alle gerninger, der talte med i regnskab. Omsorg

Fig. 2.

Fortolkning af dommedag fra 1540. Maleriet viser, hvordan de døde enten bliver brændt i helvede eller bliver frelst af engle (Efter Gilchrist & Sloane 2005, s. 220).

Interpretation of the Day of Judgment from 1540. The painting illustrates how the dead are either burned in Hell or are being saved by angels.

for de døde er ikke et særegent kristent træk, men det er først med kristendommens indførelse, at næstekærlighed kommer til at spille en rolle for den udøvende part (Madsen 2004, s. 335). De kristne begravelsesskikke satte allerede deres præg på de vikinger, der i midten af 800-tallet blev begravet på kristen vis på Lindegården i Ribe; en skik der skal beskrives nærmere nedenfor.

Selvom kirkens folk i middelalderen var de primære udøvere af skrivekunsten, og selvom valg af gravsted ofte var hovedårsag til at nedskrive testamente (Madsen 2004, s. 338), så fortæller hverken kirkebøger eller testamente om, hvordan selve begravelsen foregik eller om skikken og den religiøse årsag bag de forskellige begravelsesformer. Der er træk, der går igen på alle kristne kirkegårde såsom øst-vest orienteringen af grave, fravær af gravgaver og omslutning af kirkegården med en grøft eller et dige. Fravær af gravgods, skulle sikre at alle² var lige i Guds Rige, og

at alle, ung som gammel og rig som fattig, skulle få en retfærdig dom på dommens dag. Intentionen var god, men i praksis havde middelalderens mennesker fundet en metode til at vise status i døden. Valg af finere og mere komplekse kister vidner om den religiøse opfattelse, der var af begravelsesskikken og den klasseforskel, der herskede i samfundet. Især højmiddelalderen, ca. 1250–1350, viser store forskelle i begravelsesskikke og kisteformer. Fra perioden findes der er væld af kistetyper, der adskiller sig fra den normale plankekiste.

Kistetyper

Med katolicismens indførelse var ligbrænding ikke længere tilladt. Den totale ødelæggelse af legemet ville umuliggøre genopstandelsen på dommens dag – en skik og en holdning der først officielt blev ændret i 1892, hvor ligbrænding igen blev tilladt i Danmark (www.denstoredanske.dk). I modsætning til mange andre religioner, som forestiller sig et liv efter døden for sjælen, efter at kroppen er død, så er den fremherskende kristne opfattelse, at krop og sjæl er én enhed, der ikke kan fungere uden hinanden i efterlivet. Det er ud fra denne tankegang, at man som et led i trosbekendelsen fastslår, at „Vi tror på kødets opstandelse“.

Forbuddet mod ligbrænding er ikke nedskrevet, og mangel på skriftlige kilder om middelalderens begravelsesritualer gør det vanskeligt for os i dag at forstå tankerne bag. Kirkegårdsudgravninger har dog vist, at afdøde altid blev lagt på ryggen med hovedet i vest; en skik der stadig er gældende i dag. Der er ikke nogen direkte henvisning til, at man skal begravnes således, men inspirationen må stamme fra Matt. 24, 27: „For som lynet kommer fra øst og lyser helt om i vest, sådan skal også Menneskesønnens

Fig. 3

Illustration fra omkring 1490. Bemærk at den døde ikke bliver begravet i kisten, men derimod kun i ligklædet (Efter Gilchrist & Sloane 2005, s. 21).

Illustration from around 1490. Note that the deceased is not buried in the coffin, but only in the shroud.

komme være.“ Mennesket skal altså ved opstandelsen møde den østfra kommende Frelser på dommens dag, og for at dette er muligt, skal den døde „kigge“ mod øst. Fra blandt andet apostlenes gerninger 13:36: „David sov jo hen, da han i sin Livstid havde tjent Guds Raadslutning, og han blev henlagt hos sine Fædre og saa Forraadnelse,“ ved vi, at døden ikke skal opfattes som enden, men nærmere som en søvn. Opstandelsen kaldes også opvækkelsen, og kisten skal nok primært forstås som den dødes seng, hvori han/hun hvilende venter på dommedag (fig. 2).

Fra middelalderlige billedkilder ved vi, at liget under en normal begravelsesceremoni, efter at være blevet vasket og klædt på, ville blive placeret i en form for kiste, hvori han/hun skulle bringes til kirken. Billederne viser, at den døde, som var pakket ind i et klæde, i kirken blev taget ud af kisten og udelukkende begravet i ligklædet. Kisten har hér fungeret mere som et middel for transport fremfor en egentlig kiste, som vi forstår i dag. Arkæologiske udgravninger har imidlertid vist, at størstedelen af middelalderens befolkning blev begravet i en eller anden form for kiste. Kisterne, deres udformning, karakter og symbolik er vigtig for forståelsen af middelalderens begravelsesskik. Kisterne fra Lindegården kan deles op i to hovedgrupper: 1) transportable kister såsom plankekister, tremmekister og hovedstenskister; og 2) faste kister som murede grave, der er bygget op på stedet.

Plankekister

Langt størstedelen af middelalderens kister blev bygget op som plankekister. Detaljer om kisternes konstruktion kan være svære at observere i dag, idet bevaringsgraden ofte er dårlig. Det generelle billede

der tegner sig er dog, at kisterne er rektangulære eller trapezformede og samlede med søm. Kisterne på Lindegården udgør et væld af størrelser. Langt hovedparten af kisterne passer størrelsesmæssigt til de gravlagte, og ved udgravningen hvilede fødderne i visse tilfælde stadig op mod kistens endegavl. Dette tyder på, at kisterne har været skræddersyet til den enkelte.

Grav K1331 er en af de bedst bevarede kister fra udgravningen (fig. 4). Graven er fundet i den fugtige højmiddelalderlige kirkegårdsjord i et niveau, der stratigrafisk er lidt yngre end de murede grave og tremmekisterne. Den fugtige jord havde bevaret kisten i en sådan grad, at låget måtte brækkes op. Kisten var tom for jord, og i stedet fyldt med blågrønt vand, der var sivet ind i kisten. I kisten lå skelettet af en 133 cm høj 8–10-årig pige. Den trapezformede kiste målte 147 cm i længden, 41 cm ved hovedenden og 29,5 cm ved fodenden. De indvendige gavle var sømmed fast til langsiderne og låget var ligeledes sømmed fast oppe fra og ned i kistesiderne.

Plankekisternes indretning kan der i første omgang kun gisnes om. Man har på andre middelalderlige kirkegårdsudgravninger fundet spor efter blomster placeret på den dødes bryst. Fra Lindegården mangler makroprøverne taget fra kistefylden stadig at blive analyseret, men det ville være forbavsende, hvis der ikke har været lagt blomster i eller på kisten.

Man må ligeledes antage, at den døde har haft en form for dække og evt. en pude til at hvile hovedet og evt. en pude til at hvile hovedet på, som det bl.a. kendes fra bådgravene ved Sebbersund, hvor afdødes hoved har hvilet på en pude af tørv (Birkedahl og Johansen 1995, s. 161). I én type af Lindegårdens højmiddelalderlige grave er en form for hovedstøtte bevaret, nemlig hovedsten.

Fig. 4

Den bedst bevarede kiste fra Lindegården (K1331). Kisten var så velbevaret, at den var jordtom, og istedet fyldt med klart blågrønt vand. I kisten lå skelettet af en 8–10 årig pige. Foto: SJM (Sydvestjyske Museer).

Coffin K1331 was the best-preserved coffin from Lindegården. Its preservation prevented soil from filling the coffin. Instead, it was found filled with clear blue-green water. It was the burial of a 8–10 year old girl.

Hovedstensgrave

På Lindegården er der fundet otte kister med hovedsten (fig. 5 samt fig. 9.m). Hovedsten findes som oftest i plankekister, men i ét tilfælde fra Lindegården er en muret grav forsynet med to kantstillede hovedsten (fig. 5.b). Hovedsten findes som tegl eller marksten. På Lindegården er fem ud af otte hovedsten af tegl. I to af gravene er desuden fundet sten i fodenden (fig. 5.d, g). Formålet med hovedstenene kan have været rent praktisk, og har forhindret hovedet i at bevæge sig fra side til side under processionen fra hjemmet og til kirken. Stenene kan også have haft et dekorationsmæssigt formål og har måske med et hvidt lagen over simuleret en form for pude til afdøde. Fra Lin-

degårdsudgravningen findes der ikke skeletter, der decideret har ligget på stenpuder, men skikken med hovedsten stammer måske fra Genesis 28: 10–22 og historien om Jakob, der under en bjergvandring tog en sten og brugte den som pude. Sovende med hovedet på stenpuden drømte han om en stige til himmeriget og om direkte kontakt med Gud. Eftersom døden i middelalderen blev opfattet som en lang søvn, udgjorde en simpel stenpude og referencen til fortællingen om Jakob et glimrende grundlag for en ydmyg person, der skulle dømmes på opstandelsens dag. Hovedstenskister dateres til perioden 1100–1300 (Kieffer-Olsen 1993, s.144). I ét tilfælde fra Lindegården indikerer

Fig. 5.

Oversigt over syv af hovedstensgravene fra Lindegården. Se desuden fig. 9.m. Illustration: Bente Grundvad.

Seven coffins with head supports of stone from Lindegården.

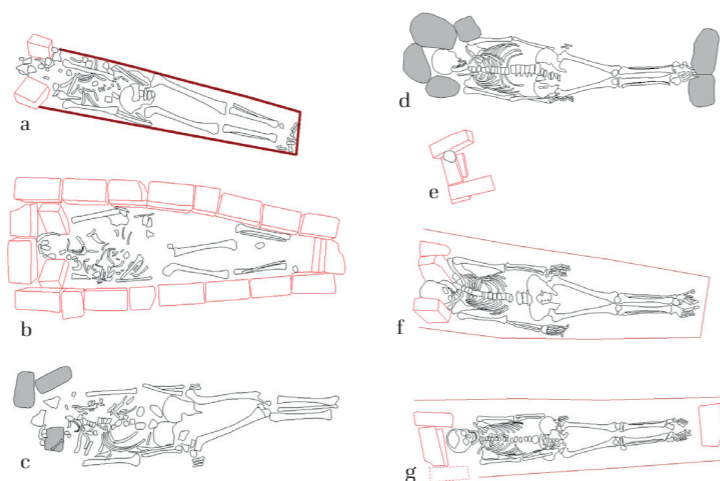

Fig. 6.

Der blev fundet fire tremmekister med rundstokke og otte med lameller. Her ses en oversigt over alle tremmekister fundet på den højmiddelalderlige kirkegård på Lindegården.

There were uncovered four coffins with round wooden frame linings and eight with wide frame linings. Above is an overview of all the coffins with wooden frame linings from the High Medieval churchyard at Lindegården.

en stratigrafisk relation endvidere, at hovedstenskisterne kan være en ældre type end de murede grave.

Tremmekister

Tremmekister er, som navnet angiver, en kisteform, hvor bunden består af en form for tremmer, hvorpå den døde er placeret (fig. 6). Tremmekisterne kan opdeles i to kategorier: kister hvor tremmerne består af rundstokke (fig. 6. a, d, h, j) og kister, hvor tremmerne består af brede lameller (fig. 6. b,

c, e, f, g, i, k, l). Tremmerne ligger i bunden af kisten og er fæstnet i de to sideplanker. Kistetyperne kan være med eller uden gavl. Tremmekisterne har hjemme i tiden efter 1200 (Kieffer-Olsen 1993, s. 131), og på Lindegården tilhører de den ældre del af perioden 1225–1425. Stratigrafisk er de dog yngre end de murede grave.s

Konstruktionsmæssigt hører tremmekisterne til de mere sjældne, og tremmekisterne fra Lindegården er sammensat med fornem snedkersnilde. I langsiderne af kisterne

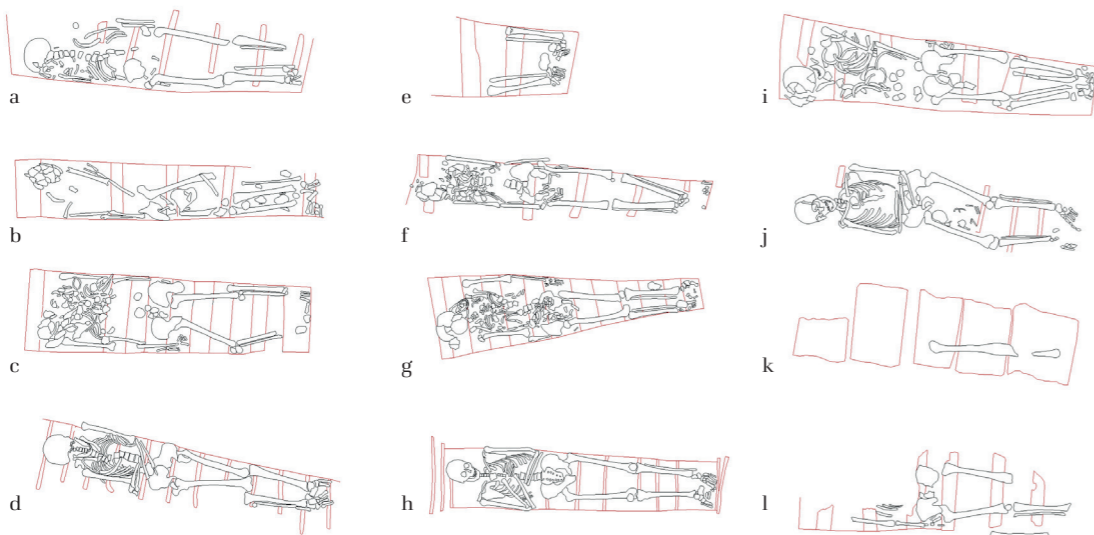
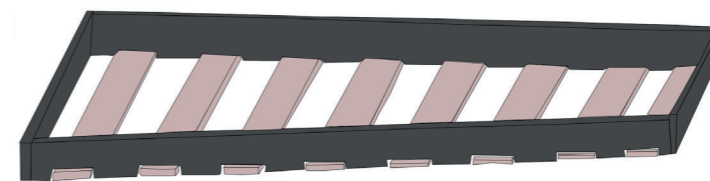

Fig. 7

Illustration af tremmekiste K1443 med lameller, hvor man ser hvordan lamellerne nøje er indpasset i kistens sider. Illustration/digitalisering: Bente Grundvad og Konstantinos Alexiou.

An illustration of K1442 showing how the lamellas were carefully fitted into the sides of the coffin.

er der omhyggeligt boret eller savet små huller, hvori lameller eller rundstokke er indsat (fig. 7 og 8). Skeletterne i tremmekisterne fra Lindegården passer nøjagtigt til kisten. Disse kister må, ligesom plankekisterne, være lavet specifikt til afdøde.

i tremmekister er, at hasseltræer gror relativt hurtigt og producerer lige skud, der er perfekte til bl.a. vandrepinde og rundstokke i tremmekister.

Stenkister

De brede lameller i kistebunden leder tankerne hen på en moderne sengs opbygning. Graven som seng er blevet diskuteret ovenfor, og denne tolkning af tremmekisterne synes plausibel. Det er en mulig tolkning, at kister med rundstokke er symbol på den rist, hvorpå den døde lå i skærsilden (www.lindegaarden.wordpress.dk). Det virker dog en smule kynisk at lade sine kære ligge og riste over skærsilden indtil dommedag, og en anden tolkning kan igen findes i historien om den sovende Jakob på bjerget, og hans drøm om rejsen til himmeriget via stigen. I kristendommen er stigen netop symbol på menneskets vej til himlen (Cooper 2003, s. 250).

Den eneste kistetype på Lindegården, der hører til i kategorien faste kister, er de murede grave (fig. 9). På Lindegården udgør de murede grave den ældste fase af den højmiddelalderlige kirkegård fra omkring 1225. Murede grave kan være opbygget af blandt andet granit, kridt, tuf, frådsten, sandsten og limsten (Kieffer-Olsen 1993, s. 124), men på Lindegården er typen kun fundet med røde og gule murensten. Gravtypen kan overordnet deles op i to former: med hovedniche (fig. 9. a, b, e, f, i) eller uden (fig. 9. c, d, g, k). Langt størstedelen er med hovedniche og rent stratigrafisk udgør de den yngste form. På to af de murede kister blev der fundet rester af trælåg.

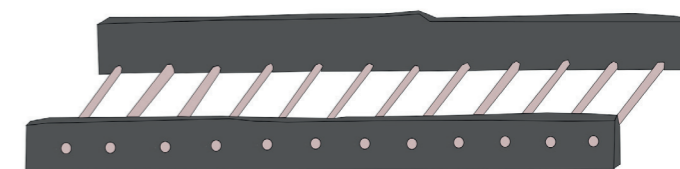
Et interessant element fra en af de udgravede tremmekister er hasselkæppe brugt som rundstokke. Hassel er en almindelig brugt træsort i middelalderen, og hasselkæppe findes af og til i grave ved siden af den døde. Formålet med disse såkaldte begravelseskæppe har været omdiskuteret, men det er den mest udbredte opfattelse, at de har en symbolsk betydning frem for en praktisk. Hasselkæppen symboliserer i mange kulturer evigt liv og genopstandelse pga. dens hårdhed og dens evne til at blomstre om vinteren (Gilchrist og Sloane, 2005 s. 174). En mere praktisk forklaring på brugen af hasselkæppe

Der blev erkendt tolv murede kister på Lindegården, og på trods af dette relativt store antal, er de alle forskellige. Ens for de murede grave er, at de er bygget op med treskifter. Murenstenene er i de fleste grave sat sammen med en løs form for mørtel, mens et fåtal er opbyg-

Fig. 8

Grav K1365 med rundstokke. Konstruktionen og det store arbejde i at indfatte stokkene i kistens sider viser, at opbygningen hørte til i den mere komplekse ende. Illustration/digitalisering: Bente Grundvad og Konstantinos Alexiou.

Grave K1365 with rounded stakes in the bottom. This construction method and time needed for fitting the stakes into the sides of the coffin, shows that this coffin construction was more complex than usual.

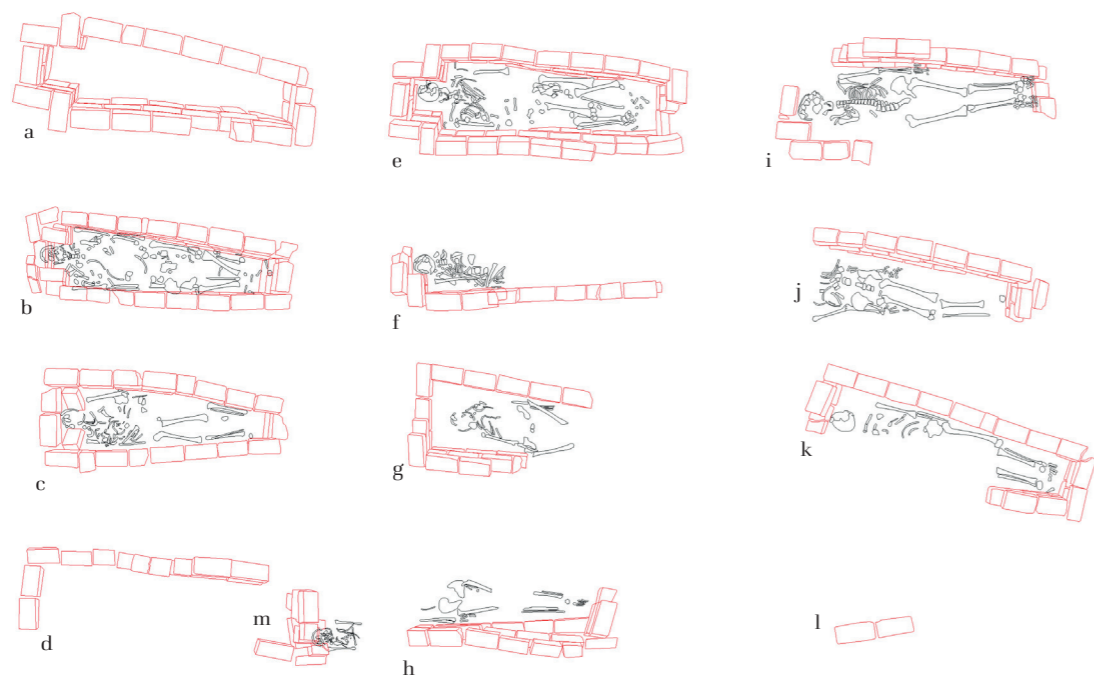

Fig. 9

Oversigt over de 12 murede grave der blev fundet på Lindegården. Næsten alle kister er berørt eller ødelagt på grund af anlæggelse af yngre grave. Illustration: Bente Grundvad.

The 12 brick graves from Lindegården. Nearly all the coffins were damaged or destroyed by later burials.

get uden bindemiddel. Mange af gravene er forstyrret af senere tiders begravelse, og kun i syv af gravene er det oprindelige skelet bevaret. I de resterende otte grave er skelettet enten væk, kraftigt forstyrret eller fjernet til fordel for en sekundær begravelse. Kisterne er opbygget med hele eller tilhuggede stykker tegl, og nogle ser ud til at være bygget i hast med de teglsten der var for hånden. Grav K1494 er et eksempel på en sådan grav (fig. 9.b).

En lille del af de munkesten, der blev brugt til opbygningen af de murede grave, var fejlbrændt eller ituslået tegl. Nogle af de mere pudsig af munkestenene viser fodaftryk fra både dyr og børn. Årsagen til den til tider sjuskede opbygning af stenkisterne er ifølge Kieffer-Olsen, at de begravede ikke nødvendigvis tilhører den absolutte elite af samfundet. Han mener derimod, at brugen af murbrokker, evt. fra nedrevne huse, har været økonomisparende, idet disse materialer allerede var til rådighed (Kieffer-Olsen

1993, s. 128). Der er dog argumenter, der peger i en anden retning. I samme periode som Lindegårdens murede grave blev opført, blev kongegravene i Ringsted opbygget af tegl. Tegl var i højmiddelalderen stadig ikke hver mands eje, og selv om den tegl, der har været brugt i gravene, bærer præg af at være genbrugt, så har opbygningen af murede grave samt indsamling af materiale været mere ressourcerkævende end normalt. Man må gå ud fra, at det var byens overklasse og gejstlige, der blev begravet i de murede grave (lindegaardens.wordpress.com), da kun de havde råd til disse hårdføre kister, der skulle sikre deres eftermæle i mange århundreder efter deres død.

Middelalderens begravelse foregik på samme dag eller dagen efter, at døden indtraf. Dette er sandsynligvis årsagen til, at nogle af de murede grave bærer præg af byggesjusk. Det relativt store antal murede kister fra Lindegården konfirmerer, at sydsiden af kirken i tidlig kristen tid blev anset som den foretrukne

side at blive begravet på. Sydsiden blev betragtet som den varme og oplyste side, hvor samfundets mere velhavende blev begravet, mens nord var den kolde side, hvor det var mindre eftertragtet at blive begravet (Madsen 2004 s.336).

Gravskik og riter

Med kristendommens indførelse fik alle kristne, uanset social status og økonomisk formåen, en kristen begravelse. Det afgørende var om man var døbt. Selv små børn fik en plads på kirkegården, hvilket var et nyt træk indført med kristendommen, da mindre børn sandsynligvis ikke har fået mange ord med på vejen i førkristen tid.

Trods forbud mod ligbrænding og regler om gravens orientering for at sikre legemets opstandelse, så tillader kristendommen i modsætning til blandt andet jødedommen at gravfreden forstyrres (Madsen 2004, s. 339). Ved anlæggelse af nye grave er ældre grave ofte blevet ødelagt. Den middelalderlige kirkes bestemmelser sagde, at den rette grav var der, hvor hovedet lå begravet, og kranier fra ødelagte skeletter blev til tider blot placeret i en knoglekule (Madsen 2004, s. 339). På Lindegården er der fundet én knoglekule med tre kranier. Mange grave på Lindegården er forstyrrede af yngre grave, der er gravet ned igennem de ældre grave. Selv de fornemme murede grave har været genbrugt, og dette kunne tyde på, at en evt. markering af gravene i fladen ikke har været synlig i længere tid.

Sammenfatning

De højmiddelalderlige grave adskiller sig på mange måder fra grave fra andre perioder af middelalderen. Selvom størstedelen af middelalderens begravelse var underlagt

et standardiseret mønster, har individuelle udtryk fundet sted gennem kisterne i højmiddelalderen i form af de ovenfor nævnte kistetyper. Ændring i gravskikken og de mange forskellige kistetyper skal måske ses som en kontinental tendens. De højmiddelalderlige murede grave, der danner det ældste grundlag for den middelalderlige kirkegård på Lindegården, menes således at være en variant af kalkstenskisterne fremkommet efter en genintroduktion fra romerriget.

Det generelle billede af højmiddelalderens grave er domineret af religiøs symbolisme og social differentiering. Hvorfor gravskikken ændrede sig så markant i det efterfølgende århundrede til et mere ensartet udtryk, kan der være mange årsager til. Med opførelsen af processionsgangen ved Ribe Domkirke kom der nye muligheder for at vise status i form af en gravplads i Guds eget hus, hvilket måske har gjort brugen af de finere højmiddelalderlige kister overflødige. Sikkert er det i hvert fald, at en ny form for gravskik begyndte at tage form i slutningen af højmiddelalderen, hvor kisteformerne generelt blev mere standardiserede og mere lig dem, som vi kender i dag.

Noter

1. J.nr. ASR 13.
2. Med undtagelse af f.eks. biskopper der blandt andet blev begravet med bispestav og seglstampe.

Litteratur

Birkedahl, Peter & Erik Johansen 1995: *The Sebbesund Boat-graves, The Ship as Symbol in Prehistoric and Medieval Scandinavia*, København.

Cooper, J.C. 2003: *Politikens Symbol lektikon*, København.

Gilchrist, Roberta & Barney Sloane 2005: Requiem. *The Medieval Monastic Cemetery in Britain*. London.

Kieffer-Olsen, Jakob 1993: *Grav og gravskik I det middelalderlige Danmark – 8 kirkegårdsudgravninger*. Ph.d afhandling, Aarhus Universitet. Højbjerg.

Madsen, Per Kristian 2004: Sygdom og død, *Dagligdag i Danmarks middelalder*, Aarhus. s. 328-331.

Andre kilder

<http://lindegaarden.wordpress.com/>
www.denstoredanske.dk

Summary

The High Middle Age burials from Lindegården in Ribe

At the site of Lindegården, just south of Ribe's cathedral, archaeological excavations in 2008 and between 2011–12 unearthed 608 burials dating between 850 and 1805 (fig. 1). All the burials are from the Christian period and thus share similar traits in their form and construction. However, the High Middle Ages (1250–1350) stands out with its variety of complex coffin types. These complex types of coffins are as follows: coffins with wooden frame linings (fig. 6), burials with head supports of stone (fig. 5, 9.m), and brick-cist graves (fig. 9). These coffin types are known from several other High Medieval cemeteries, but the practical and religious customs on which they were based have been ignored in many studies. In the context of medieval Christianity, the grave is typically interpreted as a bed for the

deceased to rest on until Judgment day. Burials have to be oriented east-west with the head laying in the west-end. This was so the dead could face Christ when He comes down from Heaven (from the east) on Judgment day. If the grave functioned as a bed for the deceased to rest on, there must have been a pillow of some kind for the dead to rest their head. Naturally, if a pillow was made from an organic material it would not be preserved and therefore the closest we can perhaps come to a „pillow“ in graves are the head supports of stone from the burials at Lindegården. Covered in a white fabric these bricks or fieldstones may have functioned as pillows for the dead. This custom may refer to the biblical story about Jacob who, while sleeping with his head resting on a stone, dreamt about a ladder that lead to God in heaven. The story about Jacob's Ladder could also be used as a possible explanation for the burials with wood frame lining. This construction might symbolize a ladder to heaven or simply a bed of lamellas, as with contemporary beds. The last of the unusual grave types from Lindegården are the brick graves made from red and yellow bricks. This burial type does not seem to have any religious biblical reference and must simply be the preferred burial for aristocrats and clerics. The permanence of this coffin type symbolized both power and wealth, and would keep the memory of the deceased alive for many decades.

Bente Grundvad
Museumsinspektør
Sydvestjyske Museer
Tangevej 6, 6760 Ribe
ben10@sydvestjyskemuseer.dk

BY, MÅRSK , OG GÆST

Udgravningerne i
sct. Nikolajgade

Ribe-stenen

1200-tallets ærkebispes-
stridigheder i lokalt perspektiv

Højmiddelalderens grave
på Lindegården i Ribe

En silhuettør kommer
til byen